

ΔΥΟ ΑΝΕΠΙΔΟΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΛΟΓΙΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΙΕΡΕΜΙΑ ΚΑΒΒΑΔΙΑ

Τὰ δύο ανέκδοτα γράμματα πού δημοσιεύουμε ἐδῶ γράφτηκαν ὡς συστατικά ἐνὸς Κερκυραίου νέου, χωρὶς ὅμως νὰ ἐκπληρώσουν τὸ σκοπὸ τους, γιατί δὲν ἔφτασαν ποτὲ στοὺς ἀποδέκτες. Ἐντούτοις, παρὰ τὸν κοινὸτατο λόγο πού τὰ προκάλεσε, ἀποτελοῦν ἀξιόλογα κείμενα καὶ γιὰ ἄλλους λόγους πού θ' ἀναφερθοῦν στὴ συνέχεια, ἀλλὰ καὶ γιατί συνδέουν δυὸ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες προσωπικότητες τῆς ἐποχῆς τους, στὸν ἑλληνικὸ πνευματικὸ χῶρο, τοὺς ἀποδέκτες αὐτῶν τῶν γραμμάτων, τὸν Εὐγένιο Βούλγαρη (1716-1806) καὶ τὸν Νικηφόρο Θεοτόκη (1731-1800), μὲ μιὰ τρίτη πού, ἂν καὶ δὲν ἔχει τὴν ἀκτινοβολία, τὴ συγγραφικὴ προσφορά, τὴν πανεπιστημιακὴ γνῶση καὶ τὴν ἱερατικὴ ἐξέλιξη τῶν προηγουμένων, δὲν παύει νὰ εἶναι μιὰ ἀξιόλογη μορφή τῶν γραμμάτων καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἕνας δάσκαλος τοῦ Γένους καὶ ἰδιαίτερα ἕνας κοινὸς δάσκαλος καὶ τῶν δύο ἐκείνων. Πρόκειται γιὰ τὸ Λευκάδιο λόγιο ἱερομόναχο Ἱερεμία Καββαδία, τὸ συντάκτη καὶ ἀποστολέα τῶν ἐπιστολῶν.

Ὁ Ἱερεμίας Καββαδίας ἤρθε στὴν Κέρκυρα ἀπὸ τὴ Λευκάδα, κληρικὸς ἤδη, κατὰ τὴν τρίτη δεκαετία τοῦ 18ου αἰῶνα, ὅταν ἀσφαλῶς βρισκόταν στὴν ἀρχὴ τῆς ἱερατικῆς του σταδιοδρομίας. Ἀναφέρεται πὼς γεννήθηκε τὸ 1693¹, ἡ ἀναγραφὴ ὅμως τῆς θανάτου του μᾶς πληροφορεῖ πὼς τὸ 1781, ἔτος τοῦ θανάτου του, ἦταν 78 ἐτῶν· ἂν ἀνταποκρίνεται στὴν ἀλήθεια, τότε πρέπει νὰ γεννήθηκε γύρω στὰ 1703. Ἐπίσης ἀναφέρεται ὅτι σπούδασε στὴν Πάντοβα². Τὰ λίγα πού γνωρίζουμε γι' αὐτὸν τὸν μεγάλο δάσκαλο ὀφείλονται κυρίως στὶς εἰδήσεις τῶν ἐγγράφων τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχεῖου Κερκύρας, πολλὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες χρησιμοποίησε ὁ Λ. Σ. Βροκίνης στὰ *Βιογραφικά* του *Σχεδάρια* καὶ μάλιστα στὸ β' τεῦχος, βιογραφώντας τὸν Νικηφόρο Θεοτόκη³. Ἀπὸ τὰ λη-

1. Βλ. Πρωτοπρ. Ι. Σκιαδοπούλου, Ἱερομόναχος Ἱερεμίας Καββαδίας 1693-1781, περιόδ. Ἀπολύτρωσις, Κέρκυρα 1971, χωρὶς τεκμηρίωση.

2. Βλ. Μ. Γ. Γ (εδεῶν), Καββαδίας Ἱερεμίας, στὴ *MEE*, τ. 13, 426.

3. Βραχύτατες ἀναφορὲς στὸν Ἱερεμία Καββαδία καὶ τὸ ἔργο του βλ. Σάθα, *NΦ*, Ἀθῆνα 1868, σ. 606. Σ. Μ. Θεοτόκη, *Ἀναμν. Τεῦχος Α'* Ἐνετοκρατία, Κέρκυρα 1914, σσ. 105, 131. Ντ. Κονόμου, *Ἡ Ἰόνιος Ἀκαδημία*, Ἀθῆνα 1965, σ. 17.

ξιαρχικά βιβλία του ναού της Ὑ. Θ. Φανερωμένης τῶν Στερεωτῶν μαθαίνουμε πῶς ὁ Καββαδίας ἐφημέρευε σ' αὐτὸν τὸ ναὸ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ 1741 ὡς τὸ θάνατό του¹. Ὡς κληρικὸς ἀπόκτησε μεγάλη φήμη, μάλιστα ὡς ιεροκήρυκας καὶ πνευματικὸς². Ἰδιαιτέρα ὅμως ἀξιοσημείωτη ὑπῆρξε ἡ συμβολή του στὰ γράμματα, σὲ μιὰ ἐποχὴ ἐξαιρετικὰ κρίσιμη γιὰ τὴν παιδεία. Ὁ Ίερεμίας δούλεψε ὡς οἰκοδιδάσκαλος, διαφορετικὸς ἀπὸ τοὺς συνηθισμένους, «... μεταξὺ τῶν ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις εἰς Κέρκυραν Ἱεροδιδασκάλων διακρινόμενος ἐπὶ Ἑλληνικῇ μαθήσει καὶ ἄλλαις γνώσεσι παντοδαπαῖς...»³. Ἀνάμεσα στοὺς μαθητὲς του αὐτῆς τῆς ἐποχῆς συγκαταλέγονται καὶ οἱ δυὸ ἀποδέκτες τῶν γραμμάτων ποὺ δημοσιεύουμε, ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης καὶ ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης⁴. Μὲ τὸν τελευταῖο συνδέθηκε ἰδιαιτέρα ὁ Ίερεμίας⁵ καὶ ἀργότερα, ὅταν ὁ Νικηφόρος ἦταν μόνιμος δεκαοχτῶ ἐτῶν, τὸ 1749, ἀνοίξαν καὶ ἓνα ἰδιωτικὸ σχολεῖο⁶. Ἄλλ' ὁ κυριότερος καρπὸς αὐτῆς τῆς συνεργασίας εἶναι ἡ ἵδρυση τοῦ σχολείου ποὺ ἔμεινε στὴν ἱστορία μὲ τὸ ὄνομα «Κοινὸ Φροντιστήριον». Στις 11 Δεκεμβρίου 1757 ἔ.π. οἱ δυὸ φίλοι ιερομόναχοι ζήτησαν μὲ ἐγγραφὴ ἀναφορὰ τους ἀπὸ τὸ Συμβούλιο τῆς Κοινότητος τῶν Κορυφῶν νὰ τοὺς βοηθήσει ὥστε νὰ μπορέσουν ν' ἀνοίξουν ἓνα σχολεῖο, στὸ ὁποῖο οἱ δυὸ δάσκαλοι προσφέρονταν νὰ διδάξουν τελειῶς δωρεάν⁷. Συγκεκριμένα ζητοῦσαν οἴκημα καὶ δυὸ ἐπιτρόπους, ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν, γιὰ τὴν ἀρτιότερη λειτουργία τοῦ σχολείου. Στις 14 Φεβρουαρίου 1758 ἔ.π. ἡ Κοινότητα, ἔπειτ' ἀπὸ πρόταση τῶν Συνδικῶν, ἀποφάσισε ν' ἀποδεχτῆ τὴν προσφορὰ τῶν Καββαδία καὶ Θεοτόκη. Ἔτσι ἰδρύθηκε τὸ Κοινὸ Φροντιστήριον μὲ διευθυντὴ τὸν Ίερεμία. Τὸ σχολεῖο ὑπῆρξε ἐξαιρετικὰ βραχύβιο, δὲν ἔφτασε οὔτε τὴ δεκαετία, καὶ ἔπαυσε νὰ λειτουργεῖ στις ἀρχὲς τοῦ 1766⁸. Σὲ τοῦτο, χωρὶς ἀμφιβολία, συντέλεσε καὶ ἡ ἀπομάκρυνση τοῦ Νικηφόρου ἀπὸ τὴν Κέρκυρα (ἀνοίξη 1765)⁹. Παρόλη ὅμως τὴ βραχύτητα

1. Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Κερκύρας (στὸ ἐξῆς Ι.Α.Κ.), Ληξ. πρ. Ἐκκλ. 117. Πρώτη ἱεροπραξία ἐτέλεσε στις 14 Φεβρ. 1741 καὶ τελευταία δεκαπέντε μέρες πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του.

2. Βλ. Βροκίνη, *Ἔργα Ι*, Κέρκυρα 1972, σσ. 302, 325.

3. Βροκίνη, αὐτ., σ. 270.

4. Αὐτ.

5. Ὁ σύνδεσμος δὲν περιορίστηκε μόνο ἀνάμεσα στὸ δάσκαλο καὶ τὸ μαθητὴ. Ὁ Ίερεμίας ἦταν καὶ πνευματικὸς τῆς μητέρας τοῦ Νικηφόρου, τῆς ὁποίας ἐσύναξε καὶ τὴ διαθήκη «εἰς τὸ κοινὸν σχολεῖον τῆς χώρας κείμενον εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου εἰς ταῖς στέρναις» καὶ τὴν ὑπόγραψε γιὰ τὴν Ἀναστασία χήρα Στεφ. Θεοτόκη ἦταν ἀγράμματη Ι.Α.Κ. Συμβολ. Α 131, Γ. 23.

6. Βροκίνη, ὁ.π., σ. 282.

7. Βλ. Ι.Α.Κ. Ἐνετοκρ. τ. 56, F. XII, σ. 14, πρβ. καὶ Βροκίνη, ὁ.π., σ. 285.

8. Βλ. Βροκίνη, σ. 369.

9. Αὐτ., σ. 297.

του βίου του το Φροντιστήριο αποτελεί χωρίς αμφιβολία τη μοναδική αξιολογή εκδήλωση κοινής παιδείας στην Κέρκυρα κατά τη διάρκεια της Βενετοκρατίας¹. Η προσφορά του Ίερεμίας εκτιμήθηκε ιδιαίτερα από τους Κερκυραίους της εποχής του. Έτσι όταν αργότερα, στις 8 Νοεμβρίου 1768 έ.π., οι Σύндικοι πρότειναν στο Συμβούλιο της Κοινότητας την ίδρυση νέου σχολείου, δεν παρέλειψαν στο έγγραφό τους να μνημονεύσουν με τα επαινετικότερα λόγια τους δυο μεγάλους δασκάλους και να τονίσουν ότι τους οφείλεται η δημόσια ευγνωμοσύνη και ο έπαινος².

Ο Ίερεμίας Καββαδίας δεν φαίνεται να ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τη συγγραφή, αναμφισβήτητα όμως, αφού υπηρέτησε ως ιεροκήρυκας, πρέπει να έγραψε μεγάλο αριθμό λόγων. Ός τώρα δε γνωρίζουμε παρά ένα λόγο πανηγυρικό «εις το ιερόν Γενέσιον της Ύπεραγίας Θεοτόκου» που τυπώθηκε στα «Ανθη νεοθαλή και νεόδρεπτα...» το 1766³, και ένα δεκάστιχο επίγραμμα αφιερωμένο στον Νικηφόρο Θεοτόκη⁴.

Ο Ίερεμίας Καββαδίας έμεινε ως το θάνατό του στην Κέρκυρα, εφημέριος στο ναό της Παναγίας των Στερεωτών, όπως σημειώσαμε. Πέθανε μετά από σύντομη αρρώστια, που χαρακτηρίστηκε ως οξύς πυρετός, στις 16 Νοεμβρίου 1781 έ.π., και τάφηκε στο ναό της Υ. Θ. Κεχαριτωμένης (Κρεμαστής)⁵.

Έχουμε ήδη σημειώσει ότι τα δυο γράμματα τα όποια δημοσιεύουμε στη συνέχεια, γράφτηκαν ως συστατικά, έμειναν όμως ανεπίδοτα. Γράφτηκαν σχε-

1. Σχετικά με το Κοινό Φροντιστήριο βλ. εκτός από τις ειδήσεις του Βροκίνη, και το τεύχος *Ανθη νεοθαλή και νεόδρεπτα εκ του Λεμιώνος του κατά Κέρκυραν Κοινοῦ Φροντιστηρίου...*, Λειψία 1766, που αποτελεί ασφαλώς μίμηση εκείνου που εξέδωκαν στη Βενετία το 1708 οι «σπουδαῖοι και τρόφιμοι» του Φλαγγιανού, με παρόμοιο τίτλο, *Ανθη εὐλαβείας...*, με μόνη βασική διαφορά το γλωσσικό ιδίωμα.

2. Βλ. Ι.Α.Κ. Ένετοκρ. τ. 61, πρβ. Βροκίνη, ό.π., σ. 368.

3. σσ. 1-26.

4. Τυπώθηκε στο verso της προμετωπίδας του βιβλίου *Λόγοι εις την άγίαν και μεγάλην Τεσσαρακοστήν, ... παρά Νικηφόρου Ιερομονάχου Θεοτόκη του Κερκυραίου*. Λειψία 1766.

5. Ο Ίερεμίας έπρεπε να ταφεί στο ναό της Παναγίας των Στερεωτών ως μη Κερκυραίος και ως εφημέριος εκείνου του ναού. Η παραχώρηση τάφου στο ναό της Κρεμαστής οφείλεται μάλλον στις σχέσεις του με την οικογένεια του Νικηφόρου Θεοτόκη, η μητέρα του όποιου είχε δικαίωμα ταφής στο ναό αυτό, στα ληξιαρχικά βιβλία του όποιου υπάρχει η άναγραφή: «† 1781. όγδοήν ταμία. νοεμβρίου 16: δεκάξη. άπέτυχε της παρούσης | ζωής ό Καββαδίας από θερμη άκού|τα δια ήμέρες δεκατρίς. ως μαρτυρεί ή πίστις του Ίατρού του Εύγενοῦς s (igno)r Ίωάννου Λάσκαρη ήλικίας χρόνων. 78. εὐδομήντα όκτό. | Άμβρόντος Ίερομόναχος παλλατιανός. Έφημέριος τηςΘ (εοτό)κου | Κρεμαστής:—|(2ο χέρι) d (at) o Licenziato per la sepoltura stante la fede posta in filza | (3ο χέρι) Teodoro Michiel Prosalendi P (rovvedito)r ulla Sa (ni) tà». Ι.Α.Κ. Ληξ. πρ. Έκκλ. 122,

δὸν ταυτόχρονα, μὲ διαφορὰ τρεῖς μέρες τὸ πρῶτο ἀπὸ τὸ δεύτερο — 25 καὶ 28 Ἀπριλίου 1780 ἔ.π. — γιὰ νὰ συστήσουν στοὺς παραλήπτες τὸν νεαρὸ Κερκυραῖο Παναγιώτη Φίλη προκειμένου νὰ φοιτήσῃ «εἰς τὸ φροντιστήριον ὕπερ ἢ μεγαλειότητι καὶ μεγαλόδωρος βασιλίσσα κυρία Αἰκατερίνα εἰς ὄφελος τῶν γραικῶν ὠκοδόμησε». Ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης ἦταν ἤδη ἀπὸ τὸ προηγούμενο ἔτος (1779) πρώην Σλαβωνίου καὶ Χερσῶνος, καὶ ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης ἀπὸ τὸ ἴδιο ἔτος εἶχε χειροτονηθεῖ μητροπολίτης στὴν ἴδια ἔδρα, ἀπὸ τὴν ὁποία ἄλλωστε, ὅπως εἶναι γνωστό, εἶχε παραιτηθεῖ γιὰ χάρις τοῦ Ὁ Εὐγένιος. Ὁ Παναγιώτης Φίλης ἦταν πέμπτο παιδί τοῦ Τριπολιτσιώτη ἐμπόρου Παρασκευᾶ Φίλη καὶ τῆς Χαίδως Τσουκαλᾶ ἀπὸ τὰ Γιάννενα. Ἦταν ἀναδεκτὸς τοῦ Ἱερεμία Καββαδία καὶ ὅταν γράφτηκαν τὰ γράμματα ἦταν ἀκριβῶς 14 ἐτῶν¹. Ὁ νεαρὸς Παναγιώτης πῆρε τὰ γράμματα κι ἔφυγε γιὰ τὴ Βενετία, ὅπου ὁ ἀδελφός του Παῦλος Φίλης ἦταν Πρόξενος τῆς Ρωσίας². Ἐκεῖ φαίνεται πὼς ὁ Παναγιώτης Φίλης διέκοψε τὸ ταξίδι του καὶ τὰ γράμματα ἔμειναν στὸ ἀρχεῖο τοῦ Προξενείου, τὸ ὁποῖο περιῆλθε στὸ Archivio di Stato di Venezia, ὅπου καὶ τὰ βρήκαμε.

I

Τὸ πρῶτο γράμμα εἶναι σύντομο καὶ μᾶλλον τυπικό. Μολοντοῦτο εἶναι ἐνδεικτικὸ γιὰ τὴ στενὴ φιλία ποῦ ἔδενε τὸν ἀποστολέα μὲ τὸν ἀποδέκτη, ὅπως φαίνεται μάλιστα ἀπὸ τὴ φράση «ὁ σὸς παλαιὸς καὶ ἐγκάρδιος φίλος Ἱερεμίας» καὶ ἀπὸ τὴν πεποιθήση γιὰ τὴν ἔκβαση τοῦ αἰτήματος, ἐφόσον «ἡ χάρις ἦν λήψεται ὁ ἀναδεκτός, ἐπὶ τὸν ἀνάδοχον διαβαίνει».

[A.S.V. Consolato Russo Venezia, busta n° 3-1780].

Τῷ πανιερωτάτῳ σεβασμιωτάτῳ καὶ σοφωτάτῳ κῶ κῶ

²Εὐγενίῳ βούλγαρι Ἀρχιεπισκόπῳ πρώην Λασβωνίου (sic) καὶ

³Χερσῶνος τὴν ὀφειλομένην γονυκλιτὴν προσκύνησιν.

Εὖ εἰδὼς πανιερώτατε δέσποτα ὅτι ἡ ὑμῶν πανιερότης ¹ὑπερέκχυσις ἀγαθότητος καὶ ἐστι καὶ ἐκ τῶν ἰδίων ἔργων ²κηρύττεται. καρδίαν καὶ γὰρ (καρδίαν) ἀνάπλεων ἐλέους ³καὶ χρηστότητος κέκτηται, ὡσπερ ἅπαντες οἱ

1. «χιλίους ἑπτακοσίους ἐξήντα ἐξῆ ἀπριλίου δέκα πέντε ἐβαπτήσθη ἐν παιδίον ἄρσεν ἡμερὸν οὐκτὸ | τοῦ ἐντημοτάτου κυρίου παρασκευᾶ φήλι ὅπερ ἐγέννησε μετὰ τῆς νομιμοῦ αὐτοῦ κυρίας γυναικὸς | αὐτοῦ τμηιωτάτης χαίδως καὶ ὑπῆρχε ἀνάδοχος ὁ λογιότατος κύριος διδάσκαλος Ἱερεμίας | καββαδίας καὶ ἐκάλεσε τὸν νεωφύστητον (sic) παναγιώτην». I.A.K. Ληξ. πρ. Ἐκκλ. 117.

2. Μὲ τὸν Παῦλο Φίλη καὶ τὸ Ρωσικὸ Προξενεῖο τῆς Βενετίας θ' ἀσχοληθοῦμε σὲ ἐπόμενες ἐργασίες μας.

αὐτῆς κατα¹⁸τρυφήσαντες ὁμολογοῦσι. ταύτη τοι καὶ ὁ σὸς παλαιὸς καὶ ἐγκάρ¹⁹διος Φίλος Ἱερεμίας θαρσαλέως βάνιδα τινὰ τῆς τοιαύ¹⁰της ὑμῶν ἀγαθοσύνης ἐπιζητεῖ· καὶ πεπεισμένος ὢν ¹¹ὅτι ταύτης τεύξεται, εὐθέως ἄπτεται τῆς ζητήσεως. ¹²ἔρχεται αὐτόσε νέος τις τοῦνομα παναγιώτης, τοῦπίκλην ¹³φίλης· ὅστις ἔλκει τὸ γένος πατρόθεν μὲν ἐκ τριπολιτζιάς τῆς ¹⁴πελοποννήσου (sic), μητρόθεν δὲ ἐξ Ἰωαννίνων, καὶ ἀναδεκτὸς ¹⁵ἐμός. καὶ ἡ ἀφιξις αὐτοῦ εἰς τὰ αὐτόθι τέλος ἔχει ¹⁶ἵνα συναριθμηθῇ μετὰ τῶν γραικῶν μαθητῶν εἰς τὸ ¹⁷φροντιστήριον ὅπερ ἡ μεγαλειοτάτη καὶ μεγαλόδωρος ¹⁸βασίλισσα κυρία Αἰκατερίνα εἰς ὄφελος τῶν γραι¹⁹κῶν ψκοδόμησε, ὄντινα συνίστημι τῇ ὑμῶν σεβα²⁰στοτάτη πανιερότητι καὶ παρακαλῶ τῇ ὑμῶν δραστικῶ²¹τάτη μεσιτεία ἀξιωθῆναι τοῦ τέλους οὗ ἕνεκα τοσοῦτον ²²δρόμον τετέλεκε. καὶ ἡ χάρις ἦν λήψεται ὁ ἀναδεκτὸς, ²³ἐπὶ τὸν ἀνάδοχον διαβαίνει, ὅς τις ἀπλέτω αἰδοῖ καὶ ²⁴εὐλαβεῖα κατασπαζόμενος τὰς ἀγιωτάτας ὑμετέρας ²⁵χεῖρας ὑπογράφεται.

ἀπὸ Κερκύρας
αψπ. ἀπριλίου κε. ε:π:

τῆς ὑμῶν σεβαστῆς πανιερότητος
ταπεινὸς προσκνητῆς
Ἱερεμίας Ἱερομόναχος Καββαδίας.

ΣΧΟΛΙΑ

Πρωτότυπο - αὐτόγραφο. Σὲ μονόφυλλο χαρτί ὑπόλευκο, γραμμένο στῆ μιὰ μόνον ὄψη μὲ μαύρη μελάνη. Στὸ verso: *Τῷ πανιερωτάτῳ σεβασμιωτάτῳ καὶ σοφωτάτῳ τῷ κνρ Εὐγένιῳ βούλγαρι ἀρχιεπισκόπῳ πρώτῳ Σλαβηνοῦ καὶ Χερσῶνος | προσκνητικῶς. | Εἰς πετρούπολιν.*

Ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης μετὰ τὴν παραίτησή του καὶ ὡς τὸ 1802, πού ἀποσύρθηκε στῆ μονὴ τοῦ ἀγίου Ἀλεξάνδρου Νέφσκυ, ὅπου καὶ ἔζησε ὡς τὸ θάνατό του (1806), ἔμενε στὴν Πετρούπολη, ὅπου ἀποτέλεσε μέλος τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀκαδημίας¹ (σσ. 16-19). Πρόκειται ἀσφαλῶς γιὰ τὸ ἀναφερόμενο ἀπὸ τὸν Ἰάκ. Ρ. Νερουλό Institut de corps de Cadets Grecs², τὸ ὁποῖο ἔδρυσε ἡ Αἰκατερίνη Β' (1762-1796) γιὰ νὰ ἐκπαιδεύονται τὰ ἐλληνόπουλα.

II

Ἀντίθετα πρὸς τὸ προηγούμενο, τὸ δεύτερο γράμμα εἶναι ἐκτενές, γεμάτο πηγαῖο ἐνθουσιασμό, πού βεβαιώνει τὸν ἤδη γνωστὸ ἀδελφικὸ χαρακτῆρα τῆς

1. Βλ. Ι. Χ. Κωνσταντινίδη, Βούλγαρις Εὐγένιος, ἄρθρ. στῆ *ΘΗΕ* 5 (1964) στ. 1009.

2. Τρ. Εὐαγγελίδη, *Ἡ παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας*, τ. Β', Ἀθήναι 1936, σ. 358, πρβ. καὶ Ε. Γ. Πρωτοψάλτη, *Ἡ ἐπαναστατικὴ κίνησις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν β' Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον*, Ἀθήναι 1959, σ. 44.

φιλίας πού ἔδενε αὐτούς τοὺς τόσο ἀξιόλογους πνευματικούς ἀνθρώπους. Τὸ γράμμα παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ ἐκκλησιαστικά τῆς Κέρκυρας, γιατί ὁ χρόνος τῆς ἀποστολῆς συμπίπτει μὲ τὰ γεγονότα τῆς χηρείας τοῦ πρωτοπαπαδικοῦ θρόνου καὶ τῆς νέας ἐκλογῆς. Ὁ Ἱερεμίας δὲν παραλείπει λοιπὸν νὰ γνωρίσει τὰ σχετικά στὸ Νικηφόρο, ὁ ὁποῖος ἔχει λόγους νὰ ἐνδιαφέρεται καὶ ὡς Κερκυραῖος κληρικός καὶ ὡς ἐνδεχόμενος προϊστάμενος τῆς Ἐκκλησίας ἐκείνης. Θλιβερὸ εἶναι τὸ γεγονὸς τῆς ἐξαγορᾶς τῶν ἐκλεκτόρων, πού μάλιστα μὲ τὴν ἀξιοπιστία τοῦ Ἱερεμία δὲν ἐπιδέχεται ἀμφισβήτηση, τὸ ὁποῖο κατεβάζει τὸ κύρος τῆς ἐκλογῆς σὲ μιὰ πράξη κοινῆς συναλλαγῆς μὲ προκαθορισμένο τιμολόγιο: 1500 περίπου χρυσὰ νομίσματα (τσεκίνια). Οἱ μνηστῆρες τοῦ πρωτοπαπαδικοῦ θρόνου εἶναι ὅλοι πρόσωπα γνωστὰ πού κυβέρνησαν τὴν κερκυραϊκὴ Ἐκκλησία ἢ πῆραν πρῶτες θέσεις στὴ διοίκησή της. Οἱ οἰκογενεῖς τους ἀνῆκαν ὅλες στὴν τάξη τῶν εὐγενῶν, τὸ ποσὸ ὅμως τῆς ἐξαγορᾶς ἦταν φαίνεται πολὺ μεγάλο καὶ μάλιστα γιὰ μιὰ ἐποχὴ κρίσιμη ὅπως ἦταν τὸ τέλος τῆς βενετοκρατίας στὴν Κέρκυρα. Ἰδιαίτερος σκοπὸς τῆς ἐπιστολῆς εἶναι, ὅπως καὶ τῆς προηγούμενης, ἡ σύσταση τοῦ νεαροῦ Παναγιώτη Φίλη, ὡς ὑποψήφιου γιὰ τὴ σχολὴ τῆς Αἰκατερίνης.

[A.S.V. Consolato Russo Venezia, busta n° 1, f. 4-1777]¹.

Τῷ πανιερωτάτῳ σεβαστοτάτῳ καὶ σοφωτάτῳ κῶ κυρίῳ

²Νικηφόρῳ Θεοτόκῃ Ἀρχιεπισκόπῳ Λασβωνίου (sic) καὶ Χερ-

³σῶνος τὴν ὀφειλομένην γονυκλιτὴν προσκύνησιν.

⁴Ω.Ω! Τίς αὕτη ἡ ἐν ἐμοὶ ἀσυνήθης ἀλλοίωσις! Ἐθερ⁵μάνθη ἡ καρδία μου ἐντός μου! ὄλος αὐτόχρημα εὐθυ⁶μία κατεστάθην! τῷ νοῦ ἐν Χερσῶνι ὑπάρχω, εἰ καὶ ⁷τῷ σώματι τῇ Κερκύρα διατρίβω. καὶ ἐφιέμενος καὶ ⁸σωματικῶς ἐκεῖσε παραγενέσθαι, ὡς ἐξιστάμενος γεγω⁹νοφωνῶ, τίς ἀπάξει με εἰς πόλιν περιοχῆς, εἰς Λασβώνιον ¹⁰ἀμέλει, ἢ τίς δώσει με (sic) πτέρυγας ὡσεὶ περιστερᾶς, καὶ ¹¹πετασθήσομαι, καὶ τοῦ κυρίου μου κύρ Νικηφόρου κατα¹²τροφήσω, καὶ τὰς ἐκείνου ἀγίας χεῖρας ἀπλήστως κατασπά¹³σωμαι, καὶ ἐνώπιος ἐνώπιῳ τῶν αὐτοῦ εὐλογιῶν καταξιῶ¹⁴θήσομαι, καὶ τῆς ἡδίστης καὶ ποθητῆς μοι φωνῆς κορε¹⁵σθήσομαι; ἀλλ' ἐπεὶ ἔμαθον ἐδάην, τό, μὴ μάτευε ζεῦς ¹⁶γενέσθαι, ὅπερ ἐστὶ μὴ ζήτει τὰ ἀδύνατα, ἄσας παλινο¹⁷δίαν πετῶντι φθάνω καλάμῳ. καὶ φημι διπλῶς πανιερώ¹⁸τατε δέσποτα, τὴν τοῦ ἐνδόξου ἀθλοφόρου Νικηφόρου ἑορτὴν ¹⁹ἐώρτασα, ἐν ἧ τὰ χαρμόσυνα ὑμῶν, ὑπτίαις χερ-

1. Τὸ γράμμα ἔπρεπε νὰ βρισκεται στὴν busta n° 3, πού περιέχει ἔγγραφο τοῦ 1780. Φαίνεται πὼς ἐκεῖνος πού ἔκανε τὴν ταξινόμηση δὲ γνώριζε νὰ διαβάσει τὴ χρονολογία, ἀψπ' (1780), γι' αὐτὸ καὶ ἔγραψε στὸ πάνω μέρος τῆς α' σελ. μὲ μολύβι 1777.

σὶν ὑπε²⁰δεξάμην γράμματα. καὶ γὰρ διπλῆν μοι καὶ τὴν τέρψιν προῦ²¹ζένησαν. τοῦτο μὲν διὰ τὴν τῆς ἐφετῆς μοι σῆς ὑγείας ²²δήλωσιν, τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὴν τῆς ὑπερτάτης ἀξίας, ²³ἥξιώθητε καταμήνυσιν. καὶ χάριτας ὅτι πλείστας τῷ ²⁴Θ(ε)ῷ τῷ σωτῆρι μου ὠμολόγησα καὶ ὁμολογῶ, τῷ καὶ ἄχρι τοῦ ²⁵νῦν βιοτεύειν με ἐάσαντι. Ἴνα καὶ τὴν ὑμετέραν τρι²⁶πόθητον προβίβασιν εἰς τὸ ὑπέρτατον τῆς Ἱεραρχίης κλέος ²⁷ἀκούσωμαι, καὶ μετὰ τοιαύτης καὶ τοσαύτης ἀγαλλιάσεως, ²⁸τὸ νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου δέσποτα ἐκφωνήσωμαι. ²⁹οἶδα γὰρ καὶ ἐπίσταμαι ὅτι αἱ ὑμέτεραι Θεοπεφιλημέναι ³⁰ἐντεύξεις, ἅ τε ἐκ πηγῆς τῆς ἀρχιερωσύνης, καὶ οὐκ ³¹ἐκ ῥύακος ἐξερευγόμεναι οὐ σικράν μοι τὴν ἀρωγῆν, ἔν τε τῷ ³²μετὰ σώματος βίῳ τῷ ἥδη φθίνοντι, καὶ ἐν τῷ τῆς ἐξόδου μου ³³καιρῷ τῷ μικρὸν ὅσον ὅσον ἐγγίζοντι προμνηστεύονται. ταύτη τοι ³⁴κἀγώ, εἰ καὶ τὰμά, σικίνη βοήθεια, ἐκλιπαρῶν τὸ κρεῖττον ³⁵οὐ παύσομαι, ἵνα χαρίσῃται σε τῇ ἀγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ ὑγιᾶ ³⁶[φ. IV] μακροημερεύοντα καὶ ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, ³⁷ἀμφοτέρων ἕνεκα, διὰ τε πάμμεγα τοῦ δοθέντος ὑμῖν ³⁸ἱεροῦ ποιμνίου ὄφελος, καὶ διὰ τὴν τῶν ὑμετέρων Θεο³⁹τερπῶν κατορθωμάτων ἐπαύξησιν. καὶ πεπεισμένος ⁴⁰ὢν, ὅτι ταῦτα οὕτως ἔσται, ἤδομαι τέρπομαι καὶ βούλο⁴¹μαι χορεῦσαι ὑφ' ἡδονῆς, καίτοι γέρον ὑπάρχων. ⁴²ἀναπολῶ γὰρ κατὰ νοῦν, ὡς ὁ τῆς δόξης Θ(εός), ὁ δοξάζων ⁴³τούς αὐτὸν λόγῳ τε καὶ ἔργῳ δοξάζοντας· ὦν εἰς καὶ ὁ ἐμὸς ⁴⁴Νικηφόρος, τὸ πολυπόθητον ὄνομα, ὁ καὶ ἰδίᾳ εὐδοκία, ⁴⁵ψήφῳ τε Θεός τῷ τῆς μεγαλειότητος βασιλίδος, παν⁴⁶τίμου τε συγκλήτου, καὶ ἱεῶς συνόδου ἀναβιβάσας ὑμᾶς ⁴⁷εἰς τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης ὑπερεξηρημένον ὕψος, αὐτὸς ⁴⁸ὡς τεκμαίρομαι, καὶ χρόνους μακροὺς τῇ ὑμετέρᾳ σε⁴⁹βαστῇ παρέξεται πανιερότητι. καὶ ταύτη τῇ ἀκλονήτῳ ⁵⁰ἐπερειδόμενος βάσει, ψευδομάντις οὐκ ἔσομαι. καὶ ταῦτα ⁵¹μὲν δὴ ταύτη. καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὸν φ(ιλόσο)φον, ἕκαστον τοῦ ⁵²ιδίου τόπου φύσει ὀρέγεται, καὶ οὐδὲν γλύκιον πατρίδος ⁵³ὑποτοπάζεται, ἔδοξέ μοι ἀναγγεῖλαι ὑμῖν, καὶ τὰ ἐν τῇ ⁵⁴ὑμετέρᾳ πατρίδι τόγε νῦν εἶναι ὑποτονθορζόμενα, ⁵⁵εἴτε κρυφίως ἐνεργούμενα, καὶ μετ' ὀλίγον φανερούμενα. ⁵⁶εἰς τὰς ἑπτὰ φευρουαρίου τοῦ τῆτες χρόνου ὁ παναιδεσιμῷ ⁵⁷τατος Ἀλοήζιος καππάδοξ τὸ ζῆν ἐξεμέτρησε, καὶ ⁵⁸μείνασα χηρεύουσα ἢ προεδρική καθέδρα, πολλοὺς τοὺς ⁵⁹αὐτὴν ποθοῦντας κέκτηται· οἵτινες εἰσὶν Ἑμμανουήλ καλλιικ⁶⁰ιανόπουλος μέγας Σακκελάριος· Ἀναστάσιος μαρμαρᾶς ἐκκλη⁶¹σιάρχης· γεώργιος ἱερεὺς καλλιικιόπουλος· δημήτριος ἱερεὺς ⁶²πετριτῆς· πέτρος ἱερεὺς βούλγαρις· προσμένεται ἐκ νεα⁶³πόλεως καὶ ὁ Κόντε μαρίνος βούλγαρις· καὶ ἐπέμφθη καὶ ἐκ ⁶⁴τῶν συγγενῶν αὐτοῦ ὀλκὰς ἵνα αὐτὸν κομίση· ὅμως οὐκ ἔχουσι ⁶⁵βεβαίωτητα εἴτε ἔρχεται, εἴτε μὴ. καὶ εἴθε μὴ ἔλθοι, εἰ γὰρ ⁶⁶ἔλθῃ πράγματα παρέξει, καὶ μέγας θροῦς ἐγερθήσεται· οἱ δὲ ⁶⁷ποθοῦντες τῆς ἀξίας, ἐρῶσι μὲν τῆς ποιμενικῆς ῥάβδου, οὐ βού⁶⁸λονται δὲ χρήματα δαπανῆσαι· ὦν ἄνευ ἐν τούτῳ τῷ

κλίματι ⁶⁹οὐδὲν κατορθοῦται· καὶ οἱ μὲν οὕτω γνώμης ἔχουσιν ὁ δὲ σὸς καὶ ἐμὸς ⁷⁰φίλος Ἀλέξανδρος πυέρης, σύνδικος ὢν, καὶ προσέτι ζηλωτῆς ⁷¹διά-
 πυρος, κινεῖ πάντα κάλων, ὅπως τιμηθῆ ἡ πατρὶς θρόνῳ ⁷²[φ. 2^ρ] ἐπισκοπῆς,
 καὶ ἔχων συνεργούς καὶ τοὺς λοιποὺς συνδίκους ἀγωνίζε⁷³ται περὶ ταύτης τῆς
 ὑποθέσεως· ὅς τις καὶ ἐκ βαθέων διὰ τὴν ⁷⁴ὑμετέραν ἀπουσίαν στένει· ἀλλὰ καὶ
 αὕτη ἡ φροντὶς ματαία ⁷⁵διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν χρημάτων ὀφθήσεται. ὁ Κόμης
 μαρτ⁷⁶νος καὶ ἱερεὺς βούλγαρις οὐκ ἔρχεται, ἔγραψε δὲ τῶν συγγενῶν ⁷⁷ἵνα
 ἀγωνισθῶσι καὶ δαπανήσωσι καὶ χρήματα ὅσα ἱκανά, ἀλλ' ⁷⁸ἐπειδὴ ἀπαιτοῦσι
 χρυσοῦς πλείους τῶν χιλίων πεντακοσίων, ⁷⁹εὐλόγον ἔκρινον ἵνα ἡσυχάσωσιν,
 ὅπερ καὶ ἐποίησαν, καὶ ⁸⁰οἱ λοιποὶ δὲ ποθοῦντες τὸ αὐτὸ ἐποίησαν· καὶ τὰ νῦν
 δύο ⁸¹μόνον τρέχουσιν· ὁ μέγας Σακκελάριος, καὶ ὁ παπᾶ πέ⁸²τρος ὁ βούλγα-
 ρις, καὶ οἱ ἄνθρωποι σχεδὸν ἅπαντες ὑποτονθο⁸³ρῶζουσιν ὅτι ὁ Σακκελάριος
 τεύξεται τοῦ βραβείου. οὐτινος ⁸⁴καὶ ἠξίωται τῆς κζ. ἀπριλλίου, καὶ ἐξ αἰδεσι-
 μωτάτου γέγονεν ⁸⁵παναιδεσιμώτατος, καὶ τέλος εἴληφεν ὁ δρόμος, καὶ ὁ ὑμέ-
 τερος ⁸⁶ἔφημέριος μετ' εὐθυμίας ἠψατο τῆς ῥάβδου τῆς ποιμε⁸⁷νικῆς, καὶ
 τριήμερα καμπανίσματα allarma διωρίσθησαν, ⁸⁸εἰς εὐκλειαν τῆς δοθείσης
 ἀξίας, καὶ καταμήγυσιν. καὶ τὰ ⁸⁹ἐνταῦθα μὲν πάντα τερπνά· τὰ δὲ ἐν ταῖς ἡμέ-
 ραις ταύταις δη⁹⁰λωθέντα ἡμῖν διὰ τῶν καλουμένων Γαζετῶν καὶ πάνυ ⁹¹ἀνια-
 ρὰ πᾶσιν ἐφάνησαν. καὶ εἰ ἀληθῆ καὶ οὐ ψευδῆ, βαρυστέ⁹²νακτα. καὶ γὰρ ἀκού-
 σματα βαρύτατα. γράφουσι γὰρ ὅτι ⁹³ἡ μεγαλειοτάτη βασίλισσα κυρία Αἰκα-
 τερίνα δέδωκεν ⁹⁴ἄδειαν τοῖς Ἱησουῖταις οὐ μόνον φροντιστήρια καὶ προσέτι
⁹⁵μοναστήρια ἴδια οἰκοδομεῖν [ἀλλὰ- ;] καὶ [προσέτι] διδάσκειν. καὶ ⁹⁶ὅς τις
 εἴπη λόγον κατὰ τοῦ ποντίφικος ἐξωρία, ἢ θάνατος ⁹⁷αὐτῷ ἢ ζημία. καὶ ὅτι
 τρεῖς τῶν ἀρχόντων τῶν αὐτόθι ⁹⁸εἰπόντες τί κατ' ἐκείνου εἰς τὸ συμπίρι
 ἐξωρίσθη⁹⁹σαν· καὶ εἰ ταῦτα ἀληθῆ ἀπηλπίσθη πάντως ἢ Ὁρθοδοξία. ¹⁰⁰καὶ
 δήλωσον ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν ὅπως λάβωμεν ἀναψυ¹⁰¹χὴν τινὰ οἱ πάντοθεν πολε-
 μούμενοι. καὶ εὖ εἰδὼς ὅτι ἡ ὑ¹⁰²μῶν πανιερότης ὑπεραγαπᾷ τὸ εὐεργετεῖν·
 διὰ τοῦτο ἀγῶ ¹⁰³ἀδιστάκτως δίδωμι αὐτῇ ἀφορμὴν εἰς τοῦτο. ἔρχεται αὐ-¹⁰⁴
 τόσε παιδίον νέον υἱὸς παρασκευᾶ Φίλη ἔλκοντος τὸ ¹⁰⁵γένος ἐκ τριπολιτζῆς
 τῆς πελοποννήσου πατρόθεν, καὶ μητρόθεν ¹⁰⁶ἐξ Ἱωαννίνων, καὶ ἐστι καὶ ἀνα-
 δεκτὸς ἐμὸς, τοῦνομα παναγι ¹⁰⁷[φ. 2^ρ] παναγιότης. ὁ σκοπὸς αὐτοῦ, ἵνα ἀρι-
 θμηθῆ μετὰ τῶν γραι¹⁰⁸κῶν μαθητῶν εἰς τὸ σχολεῖον, ὅπερ ἡ μεγαλειοτάτη
 βασί¹⁰⁹λισσα διώρισε δι' ὄφελος τῶν γραικῶν παιδίων. διάτοι ¹¹⁰τοῦτο παρ-
 καλῶ ἵνα συστήσητε αὐτὸ εἰς τὸ αὐτὸ σχολεῖον, ¹¹¹καὶ ὅ,τι βοηθήσητε τῷ ἀνα-
 δεκτῷ ἀναφέρεται εἰς τὸν ¹¹²ἀνάδοχον Ἱερεμίαν, ὅστις κατασπαζόμενος τὰς
 ἀγίας αὐτῆς ¹¹³χεῖρας ὑπογράφομαι.

ἀπὸ Κερκύρας ,αηπ'
 Ἀπριλίου κη. ε.π.

τῆς ὑμῶν σεβασμιωτάτης πανιερότητος
 ταπεινὸς προσκυνητῆς
 Ἱερεμίας Ἱερομόναχος Καββαδίας.

οἱ ἀξιωθέντες τῶν ὑμετέρων ἀσπασμῶν Ἀναστάσιος² μαρμαραῖς, δημίτριος πετριτῆς οἱ ἱερεῖς, καὶ ὁ ἱερομόναχος παρθένιος μάνεσης πάση αἰδοῖ καὶ ἐδλαβία⁴ ἀντασπάζονται τὴν ἡμετέραν σεβασμιωτάτην πανιερό⁵τητα.

ΣΧΟΛΙΑ

Πρωτότυπο - αὐτόγραφο. Σὲ δίφυλλο ὑπόλευκο χαρτί, ὅπως καὶ τὸ προηγούμενο, γραμμένο μὲ μαύρη μελάνη.

Στ. 9, ψαλμ. 54, 6.σ. 10. Ψαλμ. 59,9 (πρβ. καὶ 107,10). Στὸ κείμενο τοῦ Ἱερεμίας εἶναι ἐμφανῆς ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀγιογραφικὴ καὶ ἡ ὑμνογραφικὴ ἐπίδραση (βλ. ... ἐν τῷ τῆς ἐξόδου μου καιρῷ — στ. 32-33, καὶ ... πάντοθεν πολεμούμενοι στ. 101. πρβ. καὶ τὴ λειτουργικὴ ρήση: ... ὑγιᾶ, μακροημερεύοντα καὶ ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας στ. 35-36). 13. Ἔξοδ. 33, 11. 18. 9 Φεβρουαρίου. 22 κ.έ. Ἡ χειροτονία τοῦ Νικηφόρου, ὡς Ἀρχιεπίσκοπου Σλαβωνίου καὶ Χερσῶνος ἐγινε στὶς 6 Αὐγούστου 1779 ἔ.π. «ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς Αὐτοκρατειρας καὶ ὀλοκλήρου τῆς αὐλῆς τῆς Πετροπόλεως»¹. 24. Λουκ. 1, 47. 28. Λουκ. 2,29. 42-43. πρβ. Α' Βασ. 2,30. 56. 1780. 57. Ἀλοῦζιος Καππάδοκας ἢ Καππάδοχας, τοῦ Ἰωάννη καὶ τῆς Μαρίας Σάββα, γεννήθηκε στὶς 2 Σεπτ. 1710². Ψηφίστηκε Μ. Πρωτοπαπᾶς Κερκύρας στὶς 17 Ὀκτ. 1760 ἔ.π.³ Ἡ ἐκλογή του ἀνανεώθηκε ὡς τὸ θάνατό του⁴, ποὺ συνέβη, καθὼς σημειώνει καὶ ὁ Ἱερεμίας, στὶς 7 Φεβρουαρίου⁵. Ὁ Σ. Παπαγεώργιος⁶ κάνει λάθος ὅταν γράφει πὼς πέθανε στὶς 7 Ἰαν. Τοῦτον ἀκολουθήσαμε κι ἐμεῖς στὴ σύνταξη τοῦ καταλόγου τῶν Μ. Πρωτοπαπάδων⁷. 59-60. Ἐμμανουὴλ Καλλικιόπουλος, τοῦ Στυλιανοῦ καὶ τῆς Κιαρέττας Magnianini, γεννήθηκε στὶς 8 Νοεμ. 1709⁸. Χειροτονήθηκε κληρικὸς τὸ θέρος τοῦ 1727⁹. Ἐφτασε στὸ ἀνώτατο ὀφφίκιο, Σακελλάριου (vice Πρωτοπαπᾶ)¹⁰. Ἦταν λόγιος ὁ Γεώργιος Προσαλέντης, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ λαϊκὸς συναγωνίστηκε μὲ τὸν Ἐμμανουὴλ γιὰ τὸ πρωτοπαπαδι-

1. Βροκίνη, ὁ.π., σ. 330.

2. Libro d' oro Ἀναγν. Ἐτ. Κερκύρας, σ. 22.

3. Ι.Α.Κ. Μ. Πρωτοπ. τ. 51 (στὴν ἀρχή).

4. Σχετικὰ μὲ τὴν ἐκλογή κτλ. τῶν Μ. Πρωτοπαπάδων, βλ. Α. Χ. Τσίτσας, Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κερκύρας κατὰ τὴν Λατινοκρατίαν 1267-1797, Κέρκυρα 1969, σ. 86 κ.έ.

5. Τάφηκε στὸ ναὸ τῆς ἀγίας Παρασκευῆς Ι.Α.Κ. Ληξ. πρ. Ἐκκλ. 139, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι πέθανε στὶς 8 Φεβρουαρίου.

6. Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κερκύρας, Κέρκυρα 1920, σ. 114.

7. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κερκύρας, σ. 170.

8. Libro d' oro Ἀναγν. Ἐτ. Κερκ., σ. 12.

9. Ι.Α.Κ. Μ. Πρωτοπ. τ. 26, Βιβλ. Ι.

10. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κερκύρας, σσ. 94-95.

κὸ ἀξίωμα, γράφει ὅτι ἦταν αἰκανὸς Ἑλληνοιστῆς καὶ ἐμπειρότατος Θεολόγος»¹. Ὁ Ε. Καλλικιόπουλος ψηφίστηκε Μ. Πρωτοπαπᾶς, ὅπως ἀναφέρεται καὶ παρακάτω στὸ γράμμα (στ. 84-88), στίς 27 Ἀπρ. 1780 καὶ πέθανε στίς 21 Ἰαν. 1784². 60. Ἀναστάσιος Μαρμαρᾶς (Μάρμορας), τοῦ Ἀνδρέα καὶ τῆς Αἰκατερίνης Κολυτᾶ, γεννήθηκε στίς 30 Ἰουλ. 1711³. Χειροτονήθηκε κληρικὸς τὸ 1731 (ὕπάρχει συμμαρτυρία τῆς 29 Μαΐου)⁴ καὶ τιμήθηκε μετὰ τὰ ὀφφίκια τοῦ Ἐκκλησιάρχου καὶ ἔπειτα τοῦ Σακελλάριου. Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ε. Καλλικιόπουλου (21 Ἰαν. 1784) καὶ ὡς τὴν ἐκλογή τοῦ Δημ. Πετρετῆ (11 Μαΐου 1784) ἐχρημάτισε τοποτηρητῆς τοῦ πρωτοπαπαδικοῦ θρόνου⁵. Ὁ Α. Μάρμορας ἦταν λόγιος. Τοῦτο φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν ἀφιερωτικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Ἱερεμίας Καββαδία στὰ «Ἄνθη Νεοθαλῆ...», πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν Ἀλέξανδρο Τριβόλη Πιέρη⁶, ὡς Ἐπίτροπους τοῦ «Κοινοῦ Φροντιστηρίου», στὴν ὁποία γράφει, μεταξὺ ἄλλων, καὶ τὰ ἐξῆς: «Ἵμῶν, ὦ Φιλόμουσοι, καὶ οὐκ ἄλλω τινὶ τὰ πρωτόλεια ταῦτα τῆς ἀειλαμποῦς, καὶ πάντα νοῦν ἀυγαζούσης, καλλίστης, καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο προτιμωτέρας τε καὶ αἰρετωτέρας Παιδείας, τὰ οἶον ἀρτιδρεπῆ Ἄνθη ἐκ τοῦ εὐανθοῦς τουτουῦ νεαροῦ Φαιακίου τῶν Μουσῶν Λειμῶνος ἀποδρεφθέντα ἀνατεθῆναι δεῖ, καὶ προσεπιφωνηθῆναι. Ὑμεῖς γὰρ τῷ τῆς σοφίας ἀυγάσματι τὴν διάνοιαν ἐλλαμφθέντες, καὶ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους συνωρακότες ὅσον τῇ τε σεβαστῇ ἀμωμήτῳ Θρησκείᾳ καὶ τῷ ὀρθῷ, καὶ ἀρετῇ κοσμηθησομένῳ βίῳ τὸ ἐπάναγκες ταύτης...»⁷. Ὁ Μάρμορας ἦταν φίλος τοῦ Ν. Θεοτόκη, ὁ ὁποῖος, στὸ γράμμα του πρὸς τὸν Ἱερεμία, τοῦ ἔστειλε ἀσπασμοὺς (βλ. στ. 1 τοῦ ὑστερόγραφου). Πέθανε ὁ Ἀ. Μάρμορας στίς 9 Ὀκτ. 1790 ἔ.π.⁸. 61. Γεώργιος Καλλικιόπουλος (Μάντζαρος), τοῦ Σπυρίδωνος καὶ τῆς Μαρίας Ρίικη, γεννήθηκε στίς 14 Ὀκτ. 1720⁹. Χειροτονήθηκε διάκονος τὸ 1741 καὶ πρεσβύτερος τὸν ἐπόμενο χρόνο¹⁰. Τιμήθηκε μετὰ τὰ ὀφφίκια τοῦ Ἐκκλησιάρχου

1. Α. Σ. Βροκίνη, *Γεωργίου Προσαλέντη ἀνέκδοτα χειρόγραφα ἀφορῶντα τὴν κατὰ τὸ δόγμα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας βάπτισιν τοῦ Ἀγγλοφιλέλληνο Κόμητος Γυίλφοδ*, Κέρκυρα 1888, σ. 29.

2. Τάφηκε στὸ ναὸ τῆς Ὑ. Θ. Ἀντιβουνοιώτισσας. Ι.Α.Κ. Ληξ. πρ. Ἐκκλ. 114.

3. Libro d' oro Ἀναγν. Ἐτ. Κερκ., σ. 43.

4. Ι.Α.Κ. Μ. Πρωτοπ. τ. 26, Π.

5. Ὁ Σ. Μ. Θεοτόκης, *Ὁ Οἶκος Μάρμορα*, Ἀθήναι 1937, σ. 56, κάνει λάθος ὅταν γράφει: «οὗτος ἐχρημάτισε τοποτηρητῆς τοῦ Μεγάλου Πρωτοπαπᾶ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Πρωτοπαπᾶ Κερκυράς Πετρετῆ».

6. Γιὰ τὸν Α. Τ. Πιέρη βλ. σχόλιο παρακάτω (στ. 69-74).

7. Ἄνθη νεοθαλῆ καὶ νεόδρεπτα..., στὴν ἀρχή, χωρὶς ἀρίθμηση σελίδων.

8. Τάφηκε στὸ ναὸ τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος. Ι.Α.Κ. Ληξ. πρ. Ἐκκλ. 148.

9. Libro d' oro Ἀναγν. Ἐτ. Κερκ. σ. 11.

10. Ι.Α.Κ. Μ. Πρωτοπ. τ. 33, F. 3. Βιβλίον τῶν Ἐπιστολῶν, καὶ Κρεδεντζιάλ τῶν Χειροτονουμένων φφ. 4, 11.

καὶ τοῦ Σακελλαρίου (1790)¹, καὶ στὶς 3 Φεβρουαρίου 1795 ἔ.π. ψηφίστηκε Μ. Πρωτοπαπαῶς Κέρκυρας². Ὑπῆρξε ὁ τελευταῖος τῶν Μ. Πρωτοπαπαδῶν, καὶ μετὰ τὴν κατάλυση τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας ἀπὸ τοὺς Γάλλους (1797) καὶ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου τῆς Κέρκυρας, ψηφίστηκε πρῶτος τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς. Πέθανε πρὶν χειροτονηθεῖ, ὡς «ἐψηφισμένος Ἀρχιεπίσκοπος Κερκύρας», στὶς 22 Σεπτ. 1799 ἔ.π.³ 61-62. Δημήτριος Πετρετῆς, τοῦ Ἀντωνίου, γεννήθηκε στὶς 9 Αὐγ. 1722⁴. Φίλος καὶ αὐτὸς τοῦ Νικηφόρου, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ ὑστερόγραφο τοῦ γράμματος. Ψηφίστηκε Μ. Πρωτοπαπαῶς στὶς 11 Μαΐου 1784 καὶ διατήρησε τὸ ἀξίωμα ὡς τὸ θάνατό του, 22 Ἰαν. 1795⁵. Ὁ Δ. Πετρετῆς παρέστη ὡς ἀνάδοχος στὴ βάπτισμα τοῦ ἱδρυτῆ τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας κόμη Γκίλφορντ⁶. 62. Πέτρος (Πολύκαρπος) Βούλγαρης τοῦ Μάρκ' Ἀντωνίου καὶ τῆς Διαμαντίνας Βέγια, γεννήθηκε στὶς 17 Ἰουν. 1743⁷. Κληρικὸς ἔγινε τὸ 1763⁸, καὶ τὸν Ὀκτώβριο δὲ τοῦ 1790 τιμήθηκε μὲ τὸ ὄφικιο τοῦ Ἐκκλησιάρχου⁹. Τὸ 1792 πέθανε ἡ σύζυγός του Λούλα Μπαρμπάτη¹⁰, ἔτσι, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Γ. Καλλικιοπούλου Μάντζαρου, μπόρεσε νὰ διεκδικήσει τὴν ἐκλογή του στὸν ἀρχιεπισκοπικὸ θρόνο τῆς Κέρκυρας. Ψηφίστηκε πραγματικὰ στὶς 11 Ὀκτ. 1799, ἡ ἐκλογή του ὅμως δὲν ἐπικυρώθηκε ἀπὸ τὸν Οἶκ. Πατριάρχη Νεόφυτο Ζ' (β' πατριαρχεῖα 1798-1801), γιατί «ὁ ἐκλεχθεὶς εἶχε κατὰ βάθος συγγενεῖς καὶ κληρονόμους, υἱὸν δηλονότι, καὶ ἐξ ἐκείνου ἐγγόνους»¹¹. Ὁ Π. Βούλγαρης ἦταν λόγιος, κατὰ τὸν Σ. Α. Βροκίνη¹², «εἷς τε τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ φιλολογικὴν παιδείαν ἐμπειρότατος» καὶ συγγραφέας¹³. 63-66. Μαρίνος Βούλγαρης, τοῦ Μ. Πρωτοπαπαῶ Σπυρίδωνος Β'

1. Ι.Α.Κ. Μ. Πρωτοπ. τ. 71 Βιβλίον Α' τῶν Ἐκλογῶν τῶν Ὀφικίων.

2. Ι.Α.Κ. Ἐνετοκρ. τ. 77, Libro de' Consejo, φφ. 9r - 12r.

3. Ι.Α.Κ. Ληξ. πρ. Ἐκκλ. 141. Περισσότερα εἰς Α. Χ. Τσίτσα, Ἡ ἀποκατάσταση τοῦ Ἐπισκοπικοῦ Θρόνου Κερκύρας (τίτλος ὄχι ὀριστικὸς - ἀνέκδοτο).

4. *Libro delle Famiglie Nobili della Magnifica Città di Corfù...* MDCCLXXXI. σ. 21.

5. Τάφηκε στὸ ναὸ τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος. Βλ. Α. Χ. Τσίτσα, Περιπλάνηση στὰ Ταφολόγια, ἀνατ. ἀπὸ τὸ *Δελτίο Ἀναγν. Ἐτ. Κερκύρας* 12 (1975) 42.

6. Α. Σ. Βροκίνη, *Γεωργίου Προσαλέντη ἀνέκδοτα χειρόγραφα*, σ. 13.

7. Libro d' oro Ἀναγν. Ἐτ. Κερκ. σ. 77.

8. Ι.Α.Κ. Μ. Πρωτοπ. τ. 63 (B), F. 7: Βιβλίον τῶν Συστατικῶν τῶν Ἱερέων κτλ. φ. 29v.

9. Ι.Α.Κ. Μ. Πρωτοπ. τ. 71, Βιβλίον Α' τῶν Ἐκλογῶν τῶν Ὀφικίων.

10. Ι.Α.Κ. Ληξ. πρ. Ἐκκλ. 148.

11. Βλ. Α. Χ. Τσίτσα, Ἡ ἀποκατάσταση τοῦ Ἐπισκοπικοῦ Θρόνου Κερκύρας (ἀνέκδοτο).

12. *Βιογρ. Σχεδάρια*, σ. 15.

13. Αὐτ.

(1749-1760), γεννήθηκε στις 27 'Οκτ. 1744¹. 'Από συστατικό έγγραφο του Μ. Πρωτοπαπαῖ Ε. Καλλικιόπουλου, τῆς 29 Αὐγ. 1782 ἔ.π.², γνωρίζουμε πὼς ὁ Μαρίνος ἔφυγε ἀπὸ τὴν Κέρκυρα γιὰ λόγους ὑγείας καὶ πὼς δὲν ἦταν ἡ πρώτη φορά. 'Επομένως κατὰ τὸ 1780, ὅταν ἔγινε ἡ ἐκλογή στὴν ὁποία ἀναφέρεται ὁ Ίερεμίας, ἐνδέχεται νὰ ἦταν ἤδη ἄρρωστος καὶ μάλιστα φρενοβλαβής. Μολοντοῦτο οἱ συγγενεῖς του δὲν δίστασαν νὰ ἐπιδιώξουν τὴν ἐξαγορὰ τοῦ θρόνου καὶ ὁ Ίερεμίας, προβλέποντας τὴν κατάσταση πού θ' ἀκολουθοῦσε ἔγραφε· «εἰ γὰρ ἔλθῃ πράγματα παρέξει, καὶ μέγας θροῦς ἐγεροθήσεται». 'Ο Μαρίνος Βούλγαρης ἐχρημάτισε καὶ ἐφημέριος στὸν ἐλληνορθόδοξο ναὸ τῆς Barletta, ἐκεῖ δὲ καὶ αὐτοκτόνησε στις 24 Αὐγ. 1790 ἔ.π. «ἀφ' οὗ καὶ ἐβασανίστη ἱκανὰς ἡμέρας ἀπὸ ὀξυτάτην μελαγχολικὴν φρενίτιδα»³. Πρέπει νὰ προστεθεῖ πὼς ὁ Μαρίνος διακρινόταν γιὰ τὴ μεγάλη παιδεία του, φιλολογικὴ καὶ θεολογικὴ⁴. 69-74. 'Αλέξανδρος (Τριβόλης) Πιέρης, τοῦ Δημητρίου καὶ τῆς Κρεμεζίνας Κοκκίνη, γεννήθηκε στις 25 Μαρτ. 1710. *Ἦταν μαθηματικὸς καὶ ἀρχιτέκτονας, ἀλλ' ἀσχολήθηκε καὶ μὲ τὰ ἱερά γράμματα. 'Απὸ τὴν ἐπαγγελματικὴ του εἰδικότητα ἔχουμε τὸ θαυμάσιο τέμπλο τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου 'Αντωνίου, πού μὲ τὸ δικό του σχέδιο φιλοτεχνήθηκε στὴν Carrara τὸ 1753· ἀπὸ τὴν ἐπίδοσή του στὰ ἱερά γράμματα γνωρίζουμε ἓνα ἐπίγραμμα στὴν ἁγία Θεοδώρα τὴν Αὐγούστα κι' ἓνα λόγο ἐγκωμιαστικὸ εἰς δόξαν τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος⁵. 'Ο Α. Τ. Πιέρης τιμήθηκε μὲ πολλὰ ἀξιώματα, καὶ πέθανε στις 28 'Απρ. 1786⁶. 'Ιδιαίτερη σπουδαιότητα ἔχει ἡ εἴδηση ὅτι ὁ Α. Τ. Πιέρης, μαζί μὲ τοὺς ἄλλους Συνδίκους τῆς χρονιᾶς, πού ἦταν οἱ δρ. Δομένικος Καππάδοκας καὶ δρ. Μάρκ 'Αντώνιος Πετρετῆς⁷, κατέβαλαν μεγάλες προσπάθειες γιὰ τὴν ἀνασύσταση τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου τῆς Κέρκυρας, πού εἶχε καταργηθεῖ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς κατοχῆς τῶν 'Ανδηγαυῶν (1267)⁸. Τοῦτο σὲ ὁποιαδήποτε προηγούμενη ἐποχὴ θὰ ἦταν ἀδύνατο καὶ νὰ τὸ διανοηθεῖ κανεὶς. "Ὁμως κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς βενετοκρατίας ὑπῆρχε τέτοια οἰκονομικὴ κρίση ὥστε νὰ εἶναι δυνατὸ νὰ ἐξαγοραστεῖ ἡ βενετικὴ διοίκηση καὶ ν' ἀγνοήσει τις ἐνδεχόμενες ἀντιδράσεις

1. Α. Χ. Τσίτσα, *Περιπλάνηση στὰ Ταφολόγια*, σ. 39.

2. Αὐτ.

3. Αὐτ.

4. Αὐτ.

5. Τυπώθηκαν σὲ τεῦχος στὴ Βενετία τὸ 1786, μὲ ἀφιέρωση τοῦ συγγραφέα στοὺς Εὐγένιο Βούλγαρη καὶ Νικηφόρο τὸ Θεοτόκη, μὲ τοὺς ὁποίους συνδεόταν μὲ μεγάλη φιλία. Δεύτερη ἔκδοση, μὲ προλεγόμενα Α. Χ. Τσίτσα, στὸν ἀναμνηστικὸ τόμο "Ἅγιος Σπυρίδων ὁ Τριμυθοῦντος 'Αθήναι 1971 (βλ. ἀνατ. μὲ ξεχωριστὴ ἀρίθμηση σελίδων).

6. Αὐτ., σ. 9.

7. Γ.Α.Κ. 'Ἐνετοκρ. τ. 65, F. P(ri)ma, Libro de' Consejo, φ. 41r.

8. Βλ. Α. Χ. Τσίτσα, "Ἡ 'Εκκλησία τῆς Κερκύρας, σ. 30 κ.έ.

τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας. Τοῦτο τουλάχιστο βεβαιώνει καὶ ἡ σκέψη τοῦ Ἱερεμίας ὅτι ἀκαὶ αὕτη ἡ φροντίς ματαία διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν χρημάτων ὀφθῆσεται». Φαίνεται πὼς ἡ ἐνέργεια αὕτη τοῦ Α. Τ. Πιέρη καὶ τῶν συναδέλφων του ἀπέβλεπε ὄχι μόνον στὴν ἀνασύσταση τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου, ἀλλὰ καὶ στὸν ἐρχομὸ στὴν Κέρκυρα τοῦ Νικηφόρου Θεοτόκη ὡς πρώτου ἐπίσκοπου. Ἡ κίνηση αὕτη ὑπὲρ τοῦ Νικηφόρου ἀποτέλεσε ἴσως τὴν ἀρχὴ τοῦ ρεύματος τὸ ὁποῖο ἐκδηλώθηκε ἀπὸ μέρους τοῦ λαοῦ, ἔπειτ' ἀπὸ εἴκοσι χρόνια, μὲ τὴν περίπτωσιν τῆς ἐκλογῆς τοῦ πρώτου Ἀρχιεπίσκοπου, χωρὶς ὅμως ἀποτέλεσμα¹. Τσεκίνια (zecchini), βάρους 17 περίπου καρατιῶν. Κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Δημοκρατίας εἶχαν ἀξία 22 βενετικῶν λιρῶν². 80-82. Κατὰ τὴν ἐκλογὴ τῆς 27 Ἀπρ. 1780 ἔ.π. ἦσαν περισσότεροι οἱ διεκδικητὲς τοῦ ἀξιώματος. Μεταφέρουμε ἀπὸ τὸ πρακτικὸ τῆς ἐκλογῆς τὸ ἀποτέλεσμα³.

8 :	— 44. Il Rev :o D.n Marin Co : Bulgari	— (5.
11 :	— 43. Nob. s. Zorzi Prossalendi	— (2.
10 :	— 47. Nob. s. Mattio Rodostamo	— (0.
29 :	— 27. Rev :o D.n Pietro Manessi	— (1.
20 :	— 34. Rev :o D.n Pietro Co : Bulgari	— (3.
33 :	— 19. Rev :o D.n Emanuel Calichiopulo	— (5. Romasto.

85-86. Ὁ Ἐμμανουὴλ Καλλικίopoulos μέχρις ὅτου ψηφίστηκε Πρωτοπαπᾶς ἦταν ἐφημέριος στὸ ναὸ τῆς Ὑ. Θ. Ἀντιβουινιώτισσας⁴. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ Νικηφόρος εἶχε ἐνοριακὸ (συναδελφικὸ, di confraternità) δικαίωμα σ' αὐτὸν τὸ ναὸ. Ὅπως σημειώνει ὁ Α. Σ. Βροκίνης⁵, πουθενὰ δὲ βρίσκεται βαπτιστήρια ἀναγραφή του, πολλὰ μέλη ὅμως τῆς οἰκογένειάς του ἀναφέρονται στὰ ληξιαρχικὰ βιβλία τοῦ παραπάνω ναοῦ. 87. allarma (all' arma = στὰ ὅπλα

1. Βλ. Ν. Μάνεση, *Περὶ Νικολάου Ἀρλιώτη (1731-1812) καὶ τῶν χειρογράφων Χρονικῶν αὐτοῦ*, Κέρκυρα 1873, σ. 79, πρβ. καὶ Α. Σ. Βροκίνης, *Βιογραφικὰ Σχεδῶρια*, σ. 377 κ.έ. καὶ Α. Χ. Τσίτσας, *Ἡ ἀποκατάστασις τοῦ Ἐπισκοπικοῦ Θρόνου τῆς Κερκύρας*.

2. Βλ. G. Boerio, *Dizionario del dialetto Veneziano*, Βενετία 1856, σ. 808.

3. Ι.Α.Κ. Ἐνετοκρ. τ. 65, F. P(ri)ma, Libro de' Consejo, φφ. 41r κ.έ. Ὁ πρῶτος ἀριθμὸς εἶναι τῶν θετικῶν ψήφων (de si), ὁ δεῦτερος τῶν ἀρνητικῶν (de no) καὶ ὁ τρίτος τῶν ἀκέρων (non sincere).

4. Βλ. Ι.Α.Κ. Ληξ. πρ. Ἐκκλ. 114. Οἱ μέχρι τὸ 1712 Μ. Πρωτοπαπάδες καὶ μετὰ τὴν ἐκλογὴ τους παρήμεναν στὴν ἀρχικὴ τους ἐφημερία, ὁ δὲ ναὸς στὸν ὁποῖο ἐφημέρευαν ὠνομαζόνταν «προεδρικὴ ἐκκλησία» ἢ «προεδρικὴ ἱεροκατοικία» (ἴσως γιὰτὶ στὸ παρακείμενο σπίτι-κελλὶ κατοικοῦσε ὁ Πρωτοπαπᾶς - ἐφημέριος). Ἀπὸ τὸ 1712 ὅμως «προεδρικὴ ἐκκλησία» ὀρίστηκε ὁ ναὸς τοῦ Ταξιάρχου στὸ Ὄβριοβοῦνι (Καμπιέλο), ποὺ παρέμεινε ὡς Καθεδρικὸς μέχρι τὸ 1841 (βλ. Α. Χ. Τσίτσας, *Ἡ Παναγία ἡ Δημοσιάννα*, ἀνατ. ἀπὸ τὸ *Δελτίο Ἀναγν. Ἐτ. Κερκ.* 7, 1970, 109-110).

5. Ὁ.π., σ. 270.

κυριολ.). Χαρμόσυνη καμπανοκρουσία ὀνομαζόμενη ἔτσι ὡς τὰ σήμερα στήν Κέρκυρα. 90. Κοινὸ ὄνομα γιὰ τὶς ἑφημερίδες τῆς ἐποχῆς, προερχόμενο ἀπὸ τὸ ἀντίτιμο τοῦ κάθε φύλλου ποὺ στοίχιζε μιὰ gazzetta, 2 βεν. σολδιά¹. Στὰ παλαιότερα χρόνια στὴ Βενετία (16ος αἰώνας) μιὰ gazzetta πλήρωναν ὡς δικαίωμα ὅσοι ἤθελαν ν' ἀκούσουν τὶς εἰδήσεις καὶ τὶς ἀνακοινώσεις, ποὺ γίνονταν προφορικά². 98. Σιβηρία. Ὑστερόγραφο. στ. 3. Ὁ ἱερομόναχος Παρθένιος Μάνεσης ἦταν φίλος τῆς οἰκογένειας τοῦ Νικηφόρου Θεοτόκη, γιὰ τὸν συναντοῦμε ὡς μάρτυρα στὴ διαθήκη τῆς μητέρας του³.

Κέρκυρα

Α. Χ. ΤΣΙΤΣΑΣ

1. Βλ. G. Boerio, σ. 302.

2. Βλ. P. G. Molmenti, *La Storia di Venezia nella vita privata*, III, Τεργέστη 1973, σ. 81 κ.έ., ὅπου γίνεται λόγος γενικότερα γιὰ τὸν τύπο τῆς ἐποχῆς στὴ Βενετία.

3. Βλ. I.A.K. Συμβ. Α, 131, F. 23.